

RUSYA'YA KARŞI YAPTIRIMLAR, AB'İN TUTUMU VE KÜRESEL TİCARETE ETKİLERİ

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile ortaya çıkan ve insani açıdan dramatik sonuçlar yaratan gelişmelerin küresel siyaset bakımından da yeni bir sürecin başlamasına yol açacağı anlaşılmaktadır. Rusya'nın bu eylemine Batı dünyası tarafından verilen sert tepkinin önümüzdeki dönemde jeostratejik ve jeoekonomik yapının da yeniden şekillenmesine yol açabilecek boyutlara sahip olduğu da söylenebilir. Bu bağlamda Rusya'nın uluslararası sistemden soyutlanmasına yönelik girişim ve taleplerin arttığı bir dönemdeyiz. Örneğin Rusya'nın küresel ekonomik ve sosyal konuların tartışıldığı G20 listesinden çıkarılması isteği yanı sıra Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeliğinin askıya alınması gibi bir dizi unsurun tartışıldığı da görülmektedir. Ayrıca Rusya 16 Mart 2022 tarihi itibarıyla Avrupa Konseyi üyeliğinden de çıkarılmış bulunmaktadır².

Başta ABD ve Avrupa Birliği (AB) olmak üzere batı ülkelerinin Rusya'ya karşı almış olduğu sert yaptırımların küresel ekonomi ve ticaret istemi ile yapısı açısından da etkileri olacağı muhakkak. Konunun siyasi ve askeri boyutları ciddi önemi haiz olmakla birlikte, Rusya'yı durdurmak amacıyla alınan iktisadi yaptırımların nitelik ve etkilerin de tartışılması da gerekmektedir.

Ekonomik yaptırımlar siyasi ve askeri sorunların çözülmesinde silahlı çatışma gibi sonuçları daha yıkıcı olacak müdahalelere alternatif olacak şekilde daha az sert (soft) bir uluslararası diplomasi yöntemi kabul edilebilir. Yaptırımların etkinliği büyük ölçüde hedef ülkenin ekonomik açıdan savunma eksikliğine, iktisadi yapısının zayıflığına ve kullanılacak araçlara bağlı olmaktadır. Yaptırımlar elbette boyutları, içeriği, uygulanma şartları ve hedefleri bakımından ve uygulanan ülkenin yapısı

¹ <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1337/Sait+Akman>

² Rusya'nın Avrupa Konseyi üyeliğinin iptaline ilişkin bkz. <https://www.coe.int/en/web/portal/-/the-russian-federation-is-excluded-from-the-council-of-europe>

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

ile de ilgili olarak farklı sonuçlar doğurabilmekte. Çoğu durumda sadece hedef ülkeyi değil yaptırım uygulayan ülkelerin ekonomilerini de etkilemekte, yaptırıma maruz bırakılan ülkenin ihracat pazarı, enerji ile diğer emtia ve ürünlerin tedariki, doğrudan yatırımların boyutu ve mali ilişkileri yaptırımların başarısı bakımından önem kazanmaktadır³.

Bu önlemler Rusya'ya karşı getirilen ilk yaptırımlar da değil. Hatırlanacağı üzere Rusya'nın 2014'te Kırım yarımadasını ilhaki ile sonuçlanan eyleminden sonra da Rusya'nın geri adım atması için bazı yaptırımlar getirilmişti. Bu yaptırımların o dönem üç temel unsur üzerine yoğunlaştığı ifade edilebilir: İlk olarak Rus devlet kuruluşlarının batı mali ve hizmet piyasalarına erişimlerinin kısıtlanması; ikinci olarak Rusya'ya yapılan yüksek-teknoloji içerikli petrol arama ve ekipman ihracatının yasaklanması ve son olarak askeri ve çifte-kullanım amaçlı malların ihracatına getirilen ambargo. Ayrıca Rusya'nın batı ülkelerine gıda ihracatı ambargosu uyguladığı da bilinmektedir. Kırım olayı sonrası getirilen bu yaptırımların Rusya ekonomisine zarar verdiği, mali piyasalara erişim zorluğu nedeniyle döviz rezervlerini kullanmak durumunda kaldığı, GSYH'sinin %3 kadar küçüldüğü ve Rublenin değer kaybettiği de görülmüştü. Bu ambargoların elbette batı ülkelerine de etkisi olmakla beraber örneğin AB ülkelerinin ticaretleri başka ülkelere doğru sapma göstererek Rusya pazarının ikame edilmişti⁴.

Ne var ki, o dönem yaşanan bu gelişmelere karşın Rusya'nın Ukrayna konusundaki politikasını pek de değiştiremediği ve askeri bir işgali göze alabildiği görülmektedir. Rusya gibi özellikle pek çok ülkenin petrol, doğal gaz, maden ve tarım ürünleri ithalatı bakımından bağlı olduğu bir ekonomiye karşı uygulanacak yaptırımların da anlamlı olması gerekmektedir. Batı ülkelerinin geçmiş uygulamalardan bazı dersler çıkardığı ve bu sefer Rusya'ya karşı uygulanmaya başlanan yaptırımların benzer bazı uygulamaları içermekle birlikte çok daha kapsamlı şekilde getirilmeye başlandığı da görülmektedir.

Rusya'ya karşı hangi yaptırımlar getirildi?

Rusya'nın Ukrayna'yı işgalini takiben başta ABD olmak üzere tüm Batılı müttefik ülkeler belki de Rusya'nın beklemediği kadar koordineli bir şekilde hareket etmek suretiyle kapsamlı ve doğrudan Rus ekonomisini hedef alan önlemleri devreye sokması, bu önlemlerin Rus ekonomisini adeta felce uğratmaya yönelik olarak alınması dikkat çekici. Yaptırımların en önemli özelliklerinden birisi ise Ukrayna krizinin insani boyutunun da etkisiyle batı kamuoyu tarafından da kabul görmekte olmasıdır. Zira her ekonomik yaptırım bunu uygulayan ülkelerin iş kesimlerine, tüketicilerine ve ekonomilerine de olumsuz etki yaratacaktır. Rusya özelinde Avrupa ülkelerinin Rus doğal gazına bağlı olması yanı sıra Rus piyasasına yapılacak ihracatı da sekteye uğratabilecek olması pek çok kesimin bu siyasi kararları göze almasını gerektirmektedir. Elbette konunun yeni olması ve güncelliği batı kamuoyunda gerekli hassasiyeti gösterme konusunda sıkıntı yaratmamakta. Ancak savaş halinin uzaması ve siyasi çözümün gecikmesi durumunda iktisadi ve ticari dengelerin de yeniden gözden geçirilmesi gereğini doğuracaktır.

Getirilen yaptırımların niteliksel olarak Rusya yönetiminin savaşı finanse edecek imkânlardan yoksun bırakılmasının hedeflendiği söylenebilir. Ayrıca Rus siyasi eliti ve ona bağlı iş insanlarının (oligarkların) iktisadi ve siyasi yönden mali zorluklar yaşamalarının sağlanması ve

³ M. Smeets, "Economic sanctions and the WTO", iç. P. van Bergeijk (ed.), *Research Handbook on Economic Sanctions*, Edward Elgar Yayınevi, 2021, ss. 280-281.

⁴ E. Hunter, "Sanctions after Crimea: Have they worked?", *Nato Review*, 13 Temmuz 2015, bkz.

<https://www.nato.int/docu/review/articles/2015/07/13/sanctions-after-crimea-have-they-worked/index.html>

bu yolla kararlarını gözden geçirmeleri de amaçlanmaktadır. Ambargoların Rus ekonomisi üzerindeki etkileri açısından ise savaşı sürdürmelerine imkân verecek ekipman vb. teknolojiye ulaşımlarının kısıtlanması, sermaye piyasalarına erişimin ortadan kaldırılması sonucu Rusya'nın küresel iş ilişkilerinden tecrit edilmesi yoluna gidilmektedir. Fransa Maliye Bakanı Bruno La Maire bu durumu Rusya'ya karşı "topyekûn bir ekonomik ve finansal savaş" durumu olarak özetlemiştir⁵.

Hali hazırda uygulanmakta olan yaptırımları farklı başlıklar altında toplamak mümkün⁶. Yaptırım uygulayan ülkeler sıralamasında 20 Mart tarihi itibarıyla ABD 1200'ün ve Birleşik Krallık 1000'in üzerinde uygulama ile başı çekerken, AB ve Kanada 900'ün üzerinde yaptırım uygulaması sürdürmekte. Dünyanın önde gelen ekonomilerinden ve ihracat lideri olan Çin ile birlikte bazı önemli Asya ülkelerinin bu yaptırımlara katılmadığı da görülmektedir. Türkiye de bu ülkeler arasında yer almaktadır, ancak Rusya ile olan iktisadi ve ticari iş ilişkisinin batı ülkeleri yaptırımları sonrası bu ülkeler açısından da zora girmesine neden olacak unsurların bulunduğu gözden kaçırılmamalıdır.

- **Mali yaptırımlar ve kamu finansmanı:** Rusya'ya karşı uygulanmakta olan ve finansal sektörü etkileyecek mali yaptırımlar makroekonomik dengelerin bozulmasına, ticaret, üretim, yatırımlar ve istihdam bakımından hareket alanının daraltılmasına yol açacaktır. Bu yolla ülkenin küresel ekonomiden tecrit ve dolayısıyla siyasi olarak hareket alanının daraltılmasını amaçlamaktadır.

Başta G7 ülkeleri olmak üzere gelişmiş ekonomiler tarafından mali alanda getirilen en önemli yaptırımlar arasında: Rus Merkez bankasının yaklaşık 300 milyar doları bulan varlıklarının dondurulması; yedi önde gelen Rus bankasının SWIFT ödeme sisteminden çıkarılması (bu şekilde Rusya'nın para alışverişinin büyük ölçüde önüne geçilmesi); bazı bankaların en az %50 hisse sahibi olduğu bir tüzel kişiyle menkul kıymet alım-satımının yasaklanması; kripto para alanında yasaklar konulması; Rus Ulusal Varlık Fonu, Rusya Merkez Bankası ve Maliye Bakanlığı'nın yaptırım koyan ülkelerdeki her türlü işlemlerinin yasaklanması; Rusya'daki gerçek/tüzel kişilere bu ülkede kullanılmak üzere her türlü Avro/dolar satılması, transferinin yasaklanması gelmektedir. Yanı sıra Dünya Bankası gibi kalkınma bankalarının Rusya'da (ve Belarus'da) yapılan yatırımlara yeni proje kredisi sağlanması ve proje alacakları durduruldu. Kamu finansmanı alanında ise ticaret ve yatırım amaçlı her türlü finansman sağlanmasına yasak getirildi.

- **Enerji alanında yaptırımlar:** Rusya ekonomisinin bel kemiğini oluşturan enerji sektörü ve enerji ürünleri ihracatı konusunda getirilen önlemler önem arz etmektedir. Almanya'nın Kuzey Akım-2 projesini durdurması en dikkat çekici uygulamalardan olmakla birlikte, özellikle Avrupa ülkelerinin Rus doğal gazına alternatif bulana kadar bu alanda daha ileri gitmekten imtina ettikleri görülmektedir. Ancak özellikle Ukrayna krizinden sonra AB'nin petrol ve doğal gaz alternatif ve Yeşil Mutabakat ile uyumlu sürdürülebilir enerji kaynaklarına odaklanmasını hızlandırması sadece iklim değişikliği değil Rusya'ya olan bağımlılığını da azaltması bakımından kaçınılmazdır. Enerji

⁵ Le Maire backtracks after talking of 'economic and financial war' against Russia, 2 Mart 2022, https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/le-maire-backtracks-after-talking-of-economic-and-financial-war-against-russia/

⁶ Yaptırımların kısa bir özeti için bkz. B. Aran, 'Rusya-Ukrayna Savaşının Kurallı Ticaret İlk Yansımaları', TEPAV Değerlendirme Notu, N202212, Mart 2022, <https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10427>

alanında ABD'nin Rus doğal gaz, petrol, kömür alanında yeni yatırım yapılmasını ve yatırımlara finansman sağlanmasını durdurması, Kanada'nın Rusya'dan petrol ithalatını kapatması önemli adımlar olarak göze batmaktadır. Ayrıca, BP ve Shell gibi önde gelen enerji şirketlerinin -diğer alanlardaki çok uluslu şirketler gibi- Rusya'yı terk etmeye başlaması ve petrol rafinerisinde kullanılan mal ve hizmetlerin Rusya'ya ihracının yasaklanması Rus petrol rafinerisinin gereksinim duyduğu iyileştirmeyi engellemesi beklenmektedir. Dünya ham petrol ihracatının %10,6'sını ve sıvılaştırılmış doğal gaz ihracatının %7,2'sini sağlayan Rusya'nın yerini başka tedarikçilerin (Venezuela, İran ve Orta Doğu ülkeleri) alması ihtimali bir başka dikkat çekici husustur.

- **Kişilere getirilen yaptırımlar:** Başta Rusya Devlet Başkanı Putin ve Dışişleri Bakanı Lavrov olmak üzere önde gelen siyasi kişiler ile yurt dışında mal varlığı ve yatırımları bulunan Rus "oligarklarının" bu varlıklarına getirilen yaptırımlar ve "altın vize" uygulamasının durdurulması ilk günden itibaren uygulanmakta. Ayrıca AB ile Rusya arasındaki vize kolaylığı anlaşması da askıya alınmış bulunmaktadır.
- **Ticari yaptırımlar:** Rusya'dan ithalatın engellenmesi için getirilen ticaret ambargoları en önemli yaptırımlardandır. Bu bağlamda özellikle Rusya'dan yapılan demir-çelik ürünleri, alüminyum, uranyum, değerli taşlar vb. ürünlerin ithalatının kısıtlanması Rusya'nın ihracat gelirlerine önemli bir ket vuracak ve bu yolla Rusya'nın savaşı finanse etmesinin önüne geçilmesi sağlanacaktır. Ayrıca Rusya'ya yapılacak kol saatleri, konfeksiyon, içki, mücevher gibi lüks ürünlerin ihracatına G7 ülkeleri tarafından yasak getirilmiştir. Bu ürünlerin ABD ihracatına yıllık katkısı ise 550 milyon dolar civarındadır. Aynı şekilde Rusya'dan yapılan deniz ürünü, votka vb. içki, elmas gibi ürünlerin ithalatına da yasak getirilmektedir (bu ürünlerin Rusya'nın ihracatına 1 milyar dolar gelir sağladığı hesaplanmaktadır). Rusya'nın DTÖ MFN uygulamasından çıkarılması ile ABD ile devam eden Daimi Normal Ticaret İlişkisi (*Permanent Normal Trade Relations*) askıya alınacaktır.

AB'nin bu bağlamda almış olduğu kararlara da bakmakta yarar vardır⁷:

- **Bireylere ve kuruluşlara karşı alınan önlemler:** Mal varlıklarının dondurulması, seyahat yasakları, fon erişimlerinin yasaklanması gibi unsurları içeren bu tür yaptırımlar yoluyla işgali destekleyen ya da bizzat sorumlu olan başta siyasi isimler, enformasyon kanalları ve oligarkların hareket alanı daraltılmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda 60'ın üzerinde kuruluş ve 900 civarında gerçek kişiye yaptırım getirilmiş bulunmaktadır.
- **Mali sektör yaptırımları:** AB'nin sermaye piyasalarına Rusya'nın erişiminin kapatılması ve borçlanma maliyetlerinin artırılması amacıyla getirilen uygulamaları içermektedir. Bunlar arasında özellikle dikkati çekenler arasında:
 - Rus bankaları tarafından çıkarılan tahvil ve menkul kıymetlerin alımının yasaklanması;
 - Üç önde gelen Rus bankasına getirilen mali yasaklar ve varlıklarının dondurulması;

⁷ 'EU sanctions against Russia following the invasion of Ukraine', https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_en

- Rus devlet iktisadi teşebbüsleri ile iş ilişkilerine getirilen yasaklamalar, bu bağlama kripto paraların da dahil edilmesi;
 - AB kredi derecelendirme kuruluşlarının Rusya ve Rus şirketlerini değerlendirmelerinin yasaklanması;
 - Rus elitinin AB bankalarında mevduatlarının yasaklanması;
 - Rus bankalarının SWIFT sisteminden çıkarılması;
 - Rus Doğrudan Yatırım Fonu tarafından desteklenen projelere yatırımın yasaklanması sayılabilir.
- **Enerji sektörü yaptırımları:** Bu alanda en önemli adımın Almanya'nın Kuzey Akımı-2 doğal gaz boru hattı projesini iptal etmesi olduğu görülmektedir. Rus gazına olan bağımlılığı göz önüne alındığında bu kararın alınması Almanya'nın iktisadi çıkarlarını siyasi gelişmenin önüne koymak yerine Batı ittifakı içinde kararlı bir şekilde kalacağına göstergesi olarak addedilebilir. Diğer taraftan Rusya'nın petrol rafinerisi için Batı teknolojisi ve ekipmanlarına olan ihtiyacını etkilemek için bu ürünlerin ihracatına yasak getirilmiş ve belirli istisnalar dışında Rus enerji sektörüne yeni yatırımların önüne engel getirilmiştir.
- **Hava, denizyolu ve taşımacılık:** Rusya'ya her türlü uçak, uçak yedek parçası satışı ve tedariki, tamir, bakım ve ilişkili mali hizmetlerin sağlanması yasaklanırken, AB hava sahası Rus uçaklarına kapatılmış, Rus gemilerine radyo iletişim teknolojisi dahil kısıtlamalar getirilmiştir. Rusya'nın havayolu filosunun dörtte üçlük bölümünün ABD, AB ve Kanada'da üretildiği dikkate alındığında, bu Rus uçaklarının uluslararası standartlardan uzaklaşmasına yol açabilecektir. Ayrıca ikili-kullanım olarak bilinen ve hem sivil hem askeri amaçlı kullanılabilen drone ve ilgili yazılım vb. mal ve hizmet ihracının yasaklanması yoluyla Rusya'nın teknolojiye ulaşması bakımından da zorlanması amaçlanmaktadır.
- **Rusya'nın DTÖ En Çok Kayrılan Ulus (MFN) uygulamasından çıkarılması:** Bilindiği üzere Rusya 2013 yılında DTÖ'ye üye olmak suretiyle diğer tüm üyelere uygulanan MFN ilkesinden de faydalanmaktaydı. MFN imkanının kaldırılması Rus ihracatçıların daha yüksek ticari engel ve gümrük tarifeleri ile karşılaşmalarına neden olacaktır. Bu durum ithalatın tamamen yasaklanmadığı ürünlerin ihracatında Rusya'nın rekabet bakımından zorlanmasına yol açacaktır.

Ticaret önlemleri ve ticaret sistemine etkileri

Batılı ülkeler tarafından alınan ticaret önlemlerinin etkisi zaman içinde ortaya çıkacak olmakla birlikte şimdiden küresel ticaret ilişkilerinin yapısı (*trade patterns*) ve kurallara-dayalı ticaret sistemi üzerinde de etkiler yapacağı aşikârdır.

G7 ülkelerinin ticaret alanındaki en temel girişimlerinden birisi Rusya'ya karşı MFN kuralının işletilmemesi yoluyla Rusya'nın diğer ülkelere tanınan tarife indirimleri ve tavizlerinden yararlanamaması sağlanması olacaktır⁸. Esasen DTÖ kurallarına göre bir ülkenin bu şartlar altında bu ayrıcalıktan faydalanmasının önüne geçmenin temel yolu GATT Anlaşması'nın

⁸ S. Aranoff vd., 'Revocation of Russia's MFN Trade Status: What Companies Need to Know', Global Policy Watch, 21 Mart 2022, <https://www.globalpolicywatch.com/2022/03/revocation-of-russias-most-favored-nation-trade-status-what-companies-need-to-know/>

ulusal güvenlik istisnasının dayanağını olan 21. maddesidir. Bu madde hükümlerine göre DTÖ üyeleri güvenlik bakımından temel çıkarlarını korumaya yönelik olabilecek ticaret önlemlerini alabilirler. ABD Başkanı Biden MFN kuralı konusunda Kongre ile çalışacağını beyan etmiştir. Ayrıca bu yaptırımın diğer G7 ve müttefik ülkelerle birlikte koordineli bir şekilde uygulanması Rusya'nın dış ticareti üzerinde daha etkili olacağı aşıkârdır⁹.

Rusya ile yapılacak ticarete yukarıda bahsi geçen ihracat ile ithalat yasak ve kısıtlamalarının uygulanmasının da aynı madde hükümlerine dayandırıldığı söylenebilir.

Ancak 21. maddede hangi unsurların ulusal güvenlik gerekçesi sayılarak ticarete engel getirebileceği hususu tam ve açık bir şekilde ifade edilmemekte ve ülkelere bir esneklik tanımaktadır. Dolayısıyla 21. madde uygulamaları çok taraflı ticaret sistemi açısından bir kara kutu oluşturmaktadır. Rusya'nın işgalinin pek çok ülke tarafından "ulusal güvenliği tehdit eden unsur" sayıldığı da görülmektedir¹⁰. Rusya'nın ABD ve müttefiklerinin bu tutumunu DTÖ nezdinde anlaşmazlıkların halli mekanizmasına götürmesi ihtimali olmasına karşın DTÖ'nün anlaşmazlıkların halli mekanizmasının zaten ağır işlemesi ve yaşadığı sıkıntılar dikkate alındığında yapabileceği pek fazla bir şey yoktur. Batılı ülkelerin Rusya'ya karşı ulusal güvenlik tezini gündeme getirmesi en azından Trump yönetiminin daha önceleri Çin'e karşı ve ayrıca demir-çelik sektörlerine karşı bu tezi ortaya atmasına nazaran çok daha meşru bir görünüm arz ettiği söylenebilir.

Öte yandan Rusya da bazı temel emtia ve tarım ürünlerinin G7 ülkelerine ihracatına yasaklama getirmek suretiyle batı piyasalarında bu ürünleri ithal eden işletmelere etki etmeye çalışmaktadır. Bu misillemelerin tedarik zincirleri üzerinde bir kırılma yaratması söz konusu olabilecektir. Rusya'nın özellikle ara malı olan ihraç ürünlerine bağımlı ABD ve Avrupalı şirketlere yaratabileceği dalgalanma etkisi de dikkate alınması gereken bir diğer konudur. Paladyum, uranyum ve bazı metal ürünlerin ana girdi olarak kullanıldığı sanayi ve tıbbi üretim piyasalarında yaşanması muhtemel fiyat artışlarının giderilmesi gerekecektir. Bu şartlar altında ticaret ambargoları/yasakları yoluyla Rusya-G7 ülkeleri ticaretine getirilmekte olan engellerin ticareti başka ülkelere kaydırması (ticaret sapmasına yol açması) ihtimali ticaret dengelerini etkileyecektir.

Diğer taraftan Rusya'nın toplam ihracatının yaklaşık %55'lik kısmı petrol, yakıt ve mineral ürünlerden, %5'i demir-çelik ürünleri ve %5'e yakın oranının ise değerli taşlardan oluştuğu düşünüldüğünde, Rusya'nın kendi ihracatına yasak getirmesinin kendi ayağını vurması anlamına geleceği de dikkatten kaçmamaktadır.

Ticari yaptırımlar konusunda bir diğer bahsi geçen tartışma konusu ise Rusya'nın DTÖ üyeliğinin de askıya alınmasıdır. Ancak bir üyenin DTÖ üyeliğinin sonlandırılması bugüne kadar vuku bulmamış bir durum. Bunun ancak DTÖ Anlaşması'nın 10. maddesi uyarınca hak ve yükümlülükler alanında getirilecek bir kural değişikliği ile mümkün olabileceği, ancak bu değişikliğin tüm üye ülkelerin üçte ikisinin onayıyla sağlanabileceği söylenmektedir. Ne var ki bu çoğunluğun sağlanabilmesi güç görünüyor. Bu durum karşısında en temel yolun Rusya'nın üyeliğinin devam etmesine rağmen diğer ülkelerin Rusya'ya karşı, DTÖ anlaşmalarının

⁹ G7 liderlerinin bu konudaki 11 Mart 2022 tarihli ortak girişim (Joint Statement) notu için bkz.

<https://www.g7germany.de/g7-en>

¹⁰ Bkz. M. Smeets, ss. 283-285.

sağladığı istisnalardan yararlanarak yaptırımlar getirmesi (MFN uygulamasının dışına çıkarılması, yeni gümrük tarifeleri uygulanması vb.) olacaktır¹¹.

Bu durumda Rusya ile olan ekonomik ilişkileri nedeniyle yaptırımlardan olumsuz etkilenecek olan Türkiye'nin ihracat, ithalat ve yatırımlar alanında uzun vadede Rusya'ya bağımlılığını azaltacak şekilde yeni ticaret ilişkileri ağına girmesi de gerekecektir.

Son söz

Savaşın uzaması ekonomik ambargoların uzun vadeli etkilerinin daha da ön plana çıkmasına yol açacaktır. Rusya ve Ukrayna ile yakın iktisadi, ticari ve siyasi ilişkiler içinde olan Türkiye'nin ekonomik yaptırımlar konusunda G7 ve NATO üyelerinden daha farklı bir tutum izleyerek tarafsız kalmaya çalışması mevcut şartlar altında anlaşılabilir bir tutumdur. Bununla beraber uzun vadede bu ayrışmanın batılı müttefikler ile olan ilişkileri açısından da etkileri görülebilir. Ticaret sistemi ve küresel ekonomide ortaya çıkacak bu değişime uyum sağlama zorunluluğu ise Türk iş ve politika yapım çevreleri için üzerinde şimdiden düşünülmesi gereken temel bir konudur. Bu kapsamda, yaptırımların Türkiye ekonomisi üzerindeki potansiyel doğrudan ve dolaylı etkileri ayrı bir analiz konusudur.

¹¹ Bkz. T. Meyer ve T. Tucker, "There are two ways to kick Russia out of the world trade system. One is more likely to work", *Washington Post*, 11 Mart 2022, <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/03/11/russia-wto-penalize-ukraine-conflict/>